

3. A SZLOVÁKIAI MAGYAR KÖZOKTATÁSI RENDSZER ÁLTALÁNOS KERETEI

Törvényi szabályozás

A Szlovák Köztársaság Alkotmányának 34. cikke kimondja: „a nemzeti kisebbségekhez vagy etnikai csoportokhoz tartozó állampolgárok számára a törvényben meghatározott feltételek mellett – az államnyelv elsajátításának joga mellett – biztosított az anyanyelvükön történő oktatáshoz való jog”. A szlovák alaptörvény garantálja a nemzeti kisebbségeknek „a sokoldalú fejlődéshez való jogot, különösen a jogot arra, hogy más kisebbségi tagokkal együtt fejlesszék saját kultúrájukat, valamint, hogy anyanyelvükön terjesszenek és fogadjanak információkat”.

Az alkotmány nem határozza meg a nemzeti kisebbség fogalmát, de a 184/1999. sz. törvény

a nemzeti kisebbségek nyelvének használatáról meghatározza a kisebbségi nyelv fogalmát és felsorolja a Szlovákiában elismert kisebbségi nyelveket. A törvény 2. §-a alapján „kisebbségi nyelvnek minősül a Szlovák Köztársaság területén hagyományosan használt, kodifikált vagy standardizált nyelv, amelyet a nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok használnak, és amely eltér az államnyelvtől.” A törvény szerint kisebbségi nyelvnek számít a bolgár, a cseh, a horvát, a magyar, a német, a lengyel, a roma, a ruszin és az ukrán nyelv.

A nemzeti kisebbségek oktatáshoz kapcsolódó jogainak biztosítása nemzetközi kötelezettségekből

is ered. A Szlovák Köztársaság 2001-ben csatlakozott az Európai Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Chartájához, ezzel vállalta, hogy védi és fejleszti a történelmi regionális kisebbségi nyelveket a szerződés eszközeivel. Szlovákia a magyar nyelv esetében vállalta, hogy a regionális oktatás teljes egészében az adott nyelven biztosítható.⁸ Szlovákia ugyanakkor már 1995. február 1-jén aláírta és ugyanazon év szeptember 15-én ratifikálta a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezményt. Ez az egyezmény a szükséges számú ratifikációt követően 1998. február 1-jén lépett hatályba. Ezzel Szlovákia kötelezettséget vállalt arra, hogy tiszteletben tartja a nemzeti kisebbségek védelmének alapelveit, előmozdítja

egyenlőségüket a társadalmi élet minden területén, valamint biztosítja kultúrájuk és identitásuk védelmét és fejlődését.

A nemzetiségi oktatás a nevelési-oktatási rendszer elválaszthatatlan része, amelyre a hatályos általános oktatási jogszabályok vonatkoznak. A részletes szabályokat elsősorban a következő jogszabályok tartalmazzák:

- a 245/2008. sz. törvény a nevelésről és oktatásról (iskolátörvény), valamint egyes törvények módosításáról és kiegészítéséről;
- az 596/2003. sz. törvény az állami iskolai igazgatásról és az iskolai önkormányzatról, valamint egyes törvények módosításáról és kiegészítéséről;
- az 597/2003. sz. törvény az alapiskolák, középiskolák és iskolai létesítmények finanszírozásáról;
- a 138/2019. sz. törvény a pedagógiai és szakmai alkalmazottakról, valamint egyes törvények módosításáról és kiegészítéséről.

Emellett a magyar tannyelvű oktatás szempontjából különösen fontos a szlovákiai Oktatási Minisztérium Nemzetiségi és Inkluzív Oktatási Főosztálya által 2024-ben közreadott szabályzatgyűjtemény is.⁹

Az iskolátörvénybe csak egy 2022-ben történt módosítást követően került be a nemzetiségi oktatás fogalma.

A nemzetiségi oktatás a törvény alapfogalma szerint „magában foglalja a nemzetiségi kisebbség nyelvén oktató iskolákat, a nemzetiségi kisebbség nyelvén oktató osztályokat, a nemzetiségi kisebbség nyelvét oktató iskolákat, a nemzetiségi kisebbség nyelvét oktató osztályokat és a nemzetiségi oktatási intézményeket”.¹⁰ A szlovákiai magyar iskolarendszert alkotó intézmények nemzetiségi oktatási intézmények, ezek a törvény magyarázata szerint azok, melyekben „a nevelési-oktatási folyamat és a szakmai tevékenységek a nemzetiségi kisebbség nyelvén valósulnak meg”.

Az iskolátörvény lehetővé teszi, hogy az alap- és középiskolákban, ahol az oktatás nyelve nem az államnyelv, a szlovák nyelv és szlovák irodalom tantárgyat idegen nyelvként oktassák (12. §). Az az oktatási nyelv, amelyen az iskolában a tantárgyakat oktatják, azonos azzal a nyelvel, amelyen a vizsgák és az oktatás minőségét értékelő mérések történnek. A törvény értelmében a nemzetiségi iskolákban a pedagógiai és egyéb dokumentáció kétnyelvűen is vezethető, az államnyelven és a nemzetiség nyelvén. A tankönyvek területén az iskolai törvény lehetővé teszi a kiadványok szabad megválasztását. Ezeknek meg kell felelniük az oktatás alapelveinek és céljainak, ennek vizsgálata az oktatási minisztérium hatásköre. A nemzetiségi oktatás szempontjából ez azt jelenti, hogy a taneszközök piaca megnyílt a nemzetiségi

kisebbségek szakértői és szerzői, valamint a külföldi kiadványok előtt is, ha azok megfelelnek a törvényi kritériumoknak.

A tankötelezettség időtartalma 10 év, és annak a tanévnek a végéig tart, melyben a tanuló betölti a 16. életévét. Az iskolátörvény legújabb módosítása szerint a szlovákiai iskolarendszert 11 különböző intézmény alkotja, ezek a következők: óvoda, alapiskola, gimnázium, szakközépiskola, ipari középiskola, sportiskola, iparművészeti középiskola, konzervatórium, iskolák a sajátos (speciális) oktatási-nevelési igényű gyerekek és tanulók számára, művészeti alapiskola, nyelviskola.¹¹

A jelenleg hatályos szabályozás szerint a gyermeknek egy évet kötelező óvodába járnia, mielőtt iskolába írható lesz. Ez a gyakorlatban főszabály szerint azt jelenti, hogy legkésőbb öt éves korban kell óvodába kerülniük a gyermekeknek. A közoktatás megreformálásának részeként, a 323/2025. számú törvénnyel¹² elfogadott módosítások szerint 2027 szeptemberétől minden négyéves, 2028-tól pedig minden hároméves gyermek számára kötelező az óvodai nevelés Szlovákiában. A közoktatás átalakítása tehát jelenleg is aktívan zajlik, és a kézirat lezárásakor még nem lehet pontosan látni, hogy az egyes kormányzati intézkedéseknek pontosan milyen hatásuk is lesz a szlovákiai magyar nyelvű oktatási rendszerre.¹³

Az intézményi struktúra alakulása

A szlovákiai magyar óvodahálózat a vizsgált másfél évtizedes időszakban az enyhe erősödés jeleit mutatja. A 2010/2011-es tanévben 348 olyan óvoda működött, amiben magyar nyelven folyt nevelés: ebből 270 volt magyar, 78 pedig szlovák–magyar közös igazgatású intézmény magyar óvodai csoportokkal. A 2024/2025-ös tanévben 357 óvoda alkotta a magyar intézményhálózatot, ezekből 281 volt önálló magyar, 76 pedig szlovák–magyar közös igazgatású intézmény. Az óvodák jelentős hányadát az önkormányzatok tartják fent (2024-ben 332 óvoda), 24-et az egyházak, egy óvoda pedig magán fenntartású. Bár az intézmények száma enyhén nőtt, azon települések száma, ahol elérhető magyar nyelvű óvoda, minimálisan csökkent (1. térkép).

A közoktatási törvény teljes szervezettségű (1–9. évfolyammal rendelkező) és nem teljes szervezettségű (1–4. évfolyammal rendelkező) alapiskolát különböztet meg (a Szlovákiában bevett „alapiskola”, illetve az „általános iskola” terminusokat a következőkben szinonimaként használjuk). 2023 szeptemberében kísérleti jelleggel indult el az állami oktatási program reformja, amihez 2025 szeptemberére országosan már mintegy

ezer alapiskola csatlakozott. A 2026/2027-es tanévtől pedig már mindegyik szlovákiai alapiskolában felmenő rendszerben kötelezően átállnak az úgynevezett ciklusos rendszerre. Az 1. ciklust az 1–3, a 2. ciklust a 4–5, a 3. ciklust pedig a 6–9. évfolyamok alkotják. Az iskolatörvény a teljes szervezettségű alapiskolák esetében meghatározza az alsó és a felső tagozatok osztályainak minimális létszámát, ám ezek a rendelkezések nem vonatkoznak a nemzeti kisebbségek iskoláira.

A közoktatás fenntartásának és működtetésének fő finanszírozási forrása az állami költségvetés. A 2004-ben hatályba lépett oktatásfinanszírozási törvény alapján az alap- és középiskolákat fenntartó önkormányzatok, egyházak, magán- és jogi személyek állami támogatásra jogosultak, aminek mértéke az intézmény tanulói létszámától függ. Az állami normatíva összege évente változik, mértékét az éves központi költségvetésben határozzák meg. A finanszírozási rendszer megalkotásakor az akkori átlagos diákszámot, 250 főt vették alapul. Az alapszabályát a legalább 250 diákkal rendelkező intézmények kapják, míg az ennél kevesebb gyerekekkel bíró iskolák esetében kiegyenlítő szorzót vezetnek be. 249 fős létszámtól diákonként emelkedik a méreetszorzó 150 fős létszámmá, ahol ennek mértéke már 1,495. A 150 főnél is kisebb iskolák esetében a szorzó már nem nő tovább, azaz esetükben a támogatás mértéke egységesen a fejkvóta

mintegy másfélszerese. A nemzetiségi iskolák esetében a jogszabály figyelembe veszi a megemelkedett kötelező óraszámot, ezért a magyar tannyelvű iskolák alapszabályát 13%-kal magasabb, mint a szlovák tannyelvű iskoláké.¹⁴

A szlovákiai magyarok településszerkezetéből adódóan a magyar iskolahálózatban nagy számban találunk alacsony tanulói létszámmal működő iskolákat. Ezek esetében azonban még a másfélszeres méreetszorzó is elégtelen támogatási forrást jelent a működésükhöz, a legtöbb települési önkormányzatnak emiatt saját költségvetéséből kell előteremtenie az intézmény megmaradásához szükséges forrásokat. Tovább nehezítheti ezen intézmények helyzetét az iskolarendszer finanszírozásának reformja, aminek keretében az oktatási tárca a legmagasabb méreetszorzót a 2026/2027-es tanévtől 1,35-re csökkentené (és mérsékelné a 150 és a 249 fő közötti szorzók mindegyikét is), majd 2031-ben teljesen kivezetnék azt.¹⁵

A 2010/2011-es tanévben 271 magyar nyelvű oktatást folytató alapiskola volt Szlovákiában, közülük 138 volt teljes szervezettségű (1–9. évfolyamos), 133 pedig csak alsó tagozatos iskola. 15 tanévvel később ez az iskolahálózat 225 intézményre zsugorodott: 143 teljes és 82 nem teljes szervezettségű intézményből állt a 2024/2025-ös tanévben. A magyar iskolák

száma tehát jelentősen, 17%-kal csökkent a vizsgált időszakban: összesen 46 intézmény zárta be végleg a kapuit. Ez az átalakulás azonban koncepció, koordinálás nélkül történt. Ha részletesebben megvizsgáljuk az utolsó tanév adatait, láthatjuk, hogy ez a folyamat még nem ért a végére, nagyon sok az alacsony létszám miatt erősen veszélyeztetett iskola (2. térkép). A 2024/2025-ös tanévben a magyar iskolák átlaglét-száma 131 fő volt. 86 intézményben az összlétszám legfeljebb 50 fős volt, további 32-ben érte el a százat a diákok száma. Száznál több, de 250-nél kevesebb diák 77 iskolát látogatott. Mindössze 30 olyan iskolát találhatunk tehát, amiben a tanulók száma 250 felett

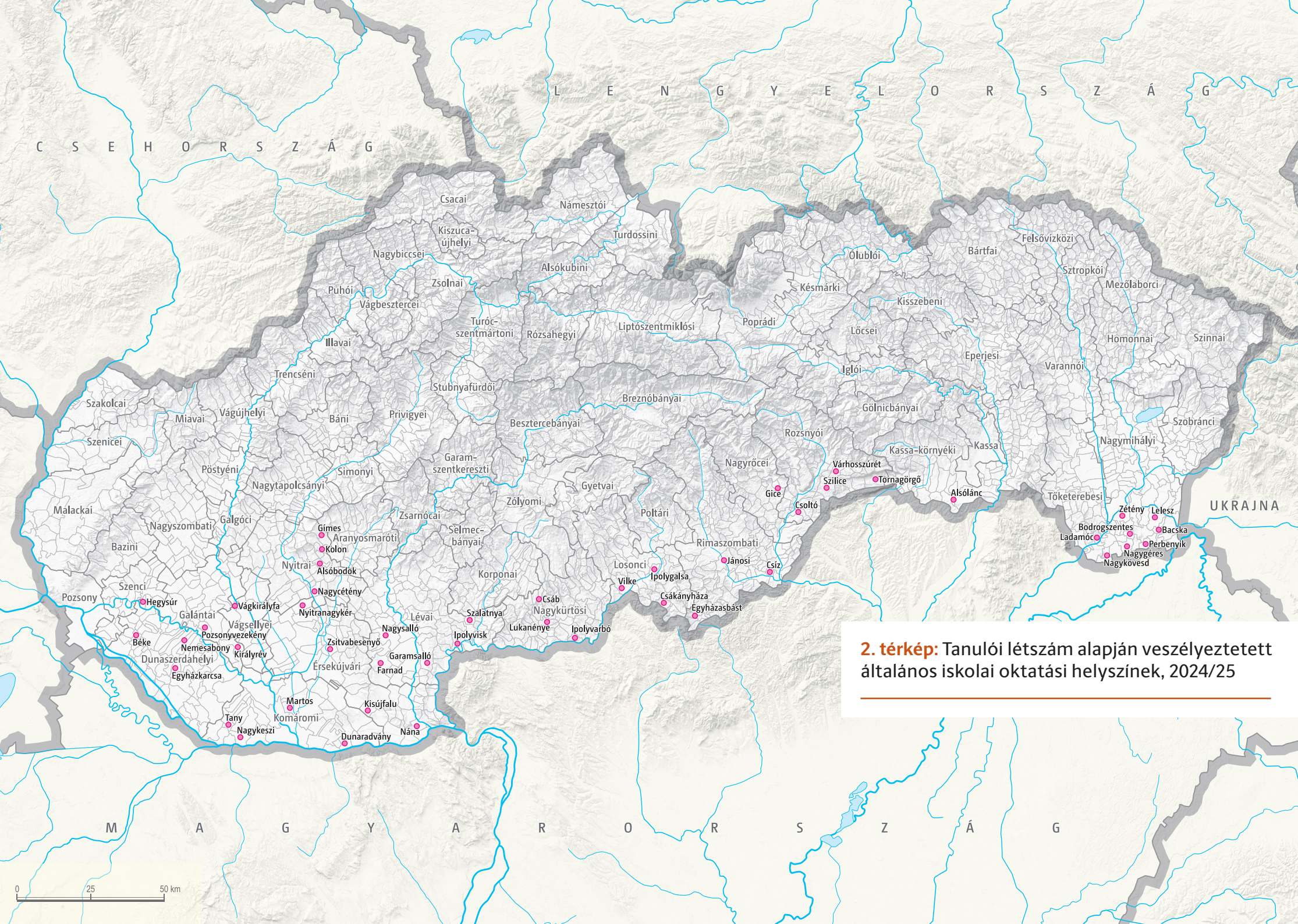
van. A fenti számok azt is jelentik, hogy a normatív támogatás csökkentése, ill. tervezett megszüntetése a magyar iskolák 85%-át érinti. A nem teljes szervezetségű intézmények a szlovákiai magyar iskolahálózat 36,5%-át alkotják, miközben az összes magyarul tanuló diák mindössze 8%-a látogatja ezeket az iskolákat, az átlagos diáklétszám ezekben az intézményekben mindössze 29 fő.

Az óvodákhoz hasonlóan az alapiskolák esetében is az állami (önkormányzati) iskolák a legnagyobb intézményfenntartók: 2024-ben 190 magyar és 22 szlovák–magyar közös igazgatású intézmény volt

önkormányzati fenntartásban, további 13 iskola pedig egyházi fenntartásban működött.

A gimnáziumokból, szakközépiskolákból és szakiskolákból álló középfokú szlovákiai magyar iskolahálózat a 2010/11-es tanévben 68 intézményből állt. Az akkori 26 gimnáziumból a 2024/25-ös tanévre 20 maradt – többek közt Gútán, Nagymegyeren, Léván és Tornalján szűntek meg intézmények. Az évtized elején működő 42 szakközépiskola és szakiskola száma 37-re csökkent.¹⁶ A középfokú intézmények jelentős részének a megyei önkormányzatok a fenntartói, kisebb hányaduk magán, illetve egyházi fenntartásban működik.

2. térkép: Tanulói létszám alapján veszélyeztetett általános iskolai oktatási helyszínek, 2024/25